

Громадська організація
«Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства»

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

учасників міжнародної
науково-практичної конференції

**«СУСПІЛЬНІ НАУКИ: ПРОБЛЕМИ
ТА ДОСЯГНЕННЯ СУЧАСНИХ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

3–4 грудня 2021 р.

м. Одеса

УДК 303(063)

С90

С90   **Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень:** матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, Україна, 3–4 грудня 2021 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2021. – 92 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думки учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 303(063)

© Автори тез, 2021

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Григорук Н. А.

ПЕРШІ ТАЄМНІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТОВАРИСТВА
В РОСІЇ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХІХ СТ..... 6

Лобаєв В. С.

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДУ
ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 10

Мельничук О. А., Прилипка Р. Д.

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ПОДІЛЛЯ У ХVII–ХІХ СТ..... 13

Підшибякін С. В.

ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ:
ДОСЛІДЖЕННЯ СІПРІ (2006–2013)..... 18

Поливач М. А.

ПЕРША СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ В УКРАЇНІ .. 22

Сайко М. М.

НЕДЕРЖАВНІ БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ В РИМСЬКІЙ ІМПЕРІЇ 27

Соломчак О. О.

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ПЕТРА І ТА КАТЕРИНИ ІІ
НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ 30

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Більчук О. С.

ПАРАДОКСИ ЛОГІКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ПІЗНАННЯ 34

Донець О. Б.

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНТУЇТИВНОГО
ТА ЛОГІКО-ДИСКУРСИВНОГО МИСЛЕННЯ..... 36

Компанієць Л. В.

СМЫСЛОВЫЕ ПЕРЕПЕТИИ РЕЛИГИОЗНЫХ ИДЕЙ:
ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ..... 41

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Григорук Н. А.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

ПЕРШІ ТАЄМНІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТОВАРИСТВА В РОСІЇ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХІХ СТ.

Заворушення в суспільстві, постійне очікування реформ, незадоволення і спалахи непокірливості кріпаків, робітників, обурення режимом військових поселень торкнулося широких верств населення Росії. Але особливо гостро воно відбилося на найбільш освіченій, молодій і рішучій частині офіцера, яке пройшло випробування у франко-російській війні 1812 р., здійснило закордонні походи, переможцями увійшло в Париж, було виховане на ідеалах французьких просвітителів, з захопленням сприймало Велику французьку революцію. Вони мріяли про вільну, сильну, освічену Росію, про знищення феодально-кріпацької системи, необмеженого самодержавства, про настання в Росії царства закону і справедливості.

У лютому 1816 р. в Петербурзі виникло перше таємне товариство «Союз порятунку». До числа засновників входили князь Сергій Трубецької, брати Матвій і Сергій Муравйови-Апостоли, Микита Муравйов та Іван Якушкін. Всі вони були учасниками війни, побували з російською армією за кордоном. Пізніше до них приєдналися Павло Пестель, князь Євген Оболенський та Іван Пущин, усього було 30 офіцерів. Майже всі вони належали до титулованих дворянських сімей, мали добру освіту, володіли декількома мовами, а С. Трубецької і Є. Оболенський були навіть Рюриковичами. Вони виступали за запровадження в Росії конституції, обмеження самодержавної влади імператора і проголошення громадянських свобод, вимагали ліквідації військових поселень та скасування кріпацтва. Проте ніхто з них не ставив питання про ліквідацію монархії як форми правління в Росії.

У 1818 р. царський двір разом із гвардією на деякий час переїхав до Москви з приводу закладання пам'ятника на честь перемоги у війні 1812 р. До складу гвардійців потрапила більшість членів «Союзу порятунку».

У московських казармах молоді офіцери створили нове таємне товариство «Союз благоденства». Нова організація нараховувала до 200 чоловік і мала свій статут, який називався «Зелена книга». Перша частина статуту ставила за мету просвітницькі цілі. Друга частина передбачала запровадження конституції, рівність громадян перед законом, гласність у державних справах і в судочинстві, ліквідацію рабства селян, рекрутства і військових поселень. На численних зборах зав'язувалися запеклі дискусії, народжувалися проекти і плани, оскільки члени товариства додержувались різних поглядів щодо шляхів і засобів політичних перетворень у країні.

У «Союзі благоденства» були люди різних поглядів і уявлень про шляхи і засоби політичних перетворень у країні. Більшість притримувалася поміркованої орієнтації, не виходячи за межі просвітницьких завдань. Разом з тим у товаристві формувалося й радикальне крило на чолі з П. Пестелем, яке вимагало «рішучих заходів». Суперечності між цими течіями товариства особливо загострилися до кінця 1820 р. У січні 1821 р. в Москві на з'їзді представники управ прийняли рішення: через загострення суперечностей у товаристві оголосити його розпущеним.

Тульчинська управа «Союзу благоденства» на чолі з П. Пестелем не визнала рішення Московського з'їзду про саморозпуск таємного товариства. У березні 1821 р. на основі Тульчинської управи «Союзу благоденства» виникло Південне товариство, котре очолив полковник П. Пестель. Восени 1822 р. в Петербурзі за прикладом Південного товариства виникло Північне товариство, ядро якого склали М. Муравйов, С. Трубецькой, І. Пущин, М. Лунін, Є. Оболенський. Очолювала товариство Дума з трьох чоловік – М. Муравйова, С. Трубецького, Є. Оболенського. Обидва товариства взаємодіяли одне з одним і декларували себе як частину однієї організації.

Після 1821 р. діяльність товариств проходила вже в атмосфері посилення внутрішньої і міжнародної реакції. В умовах поліцейського нагляду й цензури вести пропаганду ставало все важче, необхідно було перейти до більш суворой конспірації. 1821–1823 роки – час становлення, чисельного зростання і організаційного оформлення товариств.

Південне товариство складалося з Тульчинської, Каменської і Васильківської управ. На чолі товариства стояла Директорія, до якої в березні 1821 р. були обрані П. Пестель, А. Юшневський і керівник Північного товариства М. Муравйов. Фактично Південне товариство очолював П. Пестель, він мав тверду волю, ясний аналітичний розум, енциклопедичну ерудицію, глибоку переконаність у своїй правоті, підтримував радикальні настрої у товаристві.

Північне товариство також складалося з декількох управ у гвардійських полках Петербурга. У 1823 р. в товариство був прийнятий

талановитий поет Кіндрат Рилєєв, який швидко зайняв провідне становище в Північному товаристві. Підготовка конституційних проектів і планів збройного виступу займала першочергове місце в діяльності товариств після 1821 р.

У 1821–1825 роках були створені дві політичні програми революційних перетворень в Росії – «Руська правда» Павла Пестеля й «Конституція» Микити Муравйова.

Основними програмними положеннями «Руської правди» були ліквідація монархії, встановлення республіки, скасування кріпацтва, перетворення Росії в єдину унітарну державу – без врахування національних особливостей її регіонів. Усе населення країни оголошувалося громадянами Росії з рівними правами. Місце монарха повинен був зайняти однопалатний парламент – «Народне віче». А виконавчою владою мала стати Державна дума з п'яти осіб зі щорічною ротацією одного члена. На чолі Думи мав бути президент, який займав би цю посаду протягом одного року.

Виборне право, згідно «Руської правди», надавалося всім громадянам Росії, які досягли 18-річного віку. П. Пестель пропонував радикально вирішити й селянське питання. Всю землю пропонував поділити на дві частини: одну – передати в суспільну власність і з неї безкоштовно наділити всіх бажаючих працювати на ній, другу – передати у приватну власність для сприяння розвитку приватної підприємницької ініціативи в сільськогосподарському виробництві.

Ліквідувався попередній становий поділ суспільства, військові поселення. Замість рекрутчини вводилася загальна військова повинність з 15-річним терміном служби. «Руська правда» декларувала свободу слова, друку, зібрань, занять, пересування, віросповідань, недоторканість особи й житла тощо.

«Руська правда» П. Пестеля була найбільш радикальним конституційним проектом декабристів. Записані в ній перетворення передбачалося провести з допомогою жорсткої революційної диктатури.

Конституційний проект М. Муравйова містив іншу політичну концепцію. На відміну від «Руської правди» П. Пестеля, він передбачав збереження монархії, обмеженої конституцією.

Росія оголошувалася федеративною державою з 14 «держав» і двох областей (за іншим проектом – з 13 «держав» і двох областей) зі своїми столицями і самостійним управлінням. Визначаючи федеративний устрій, М. Муравйов спирався на господарсько-економічні особливості тих регіонів, які повинні стати «державами». Згідно його проекту вони прив'язувалися або до берегів морів або великих судноплавних річок.

М. Муравйов пропонував увести в країні законодавчий орган – двопалатний парламент «Народне віче», яке складалося б з Верховної

думи і Палати народних представників. У «державках» також мали запроваджуватися двопалатні законодавчі органи.

«Конституція» М. Муравйова передбачала відміну кріпацтва з наданням селянам присадибної ділянки і двох десятин орної землі на двір, ліквідацію військових поселень. Проект М. Муравйова проголошував скасування станової структури суспільства, запровадження загальної рівності громадян перед законом, захист недоторканості особи й майна, широку свободу слова, друку, зібрань, вільний вибір занять, передбачав право громадян на створення різних об'єднань і товариств та ін.

Для просування своїх екстремістських поглядів П. Пестель у 1824 р. приїхав у Петербург і напівлі, щоб «Руська правда» була прийнята як ідейна платформа перевороту. Змовники згодилися на встановлення в Росії після перевороту республіки і скликання Установчих зборів, а також підготовку спільного збройного виступу.

У 1818 р. брати Андрій і Петро Борисови в містечку Решетилівка створили просвітницький гурток «Суспільство першої злагоди», який незадовго був перейменований у «Товариство друзів природи».

У 1823 р. брати Борисови познайомилися з політичним засланим поляком Юліаном Люблінським, колишнім студентом, який мав досвід конспірації. Спільно вони визначили організаційні принципи й основні програмні вимоги нової організації «Товариство об'єднаних слов'ян». У програмних документах товариство висувало вимоги: боротьба проти кріпацтва й будь-якого деспотизму, створення слов'янської федерації з 10 слов'янських держав: Росії, Польщі, Моравії, Богемії, Сербії, Далмації, Крואції, а також Угорщини, Валахії, Молдавії (угорців, румун і молдаван члени Товариства також відносили до слов'ян) з республіканським правлінням. У серпні–вересні 1825 р. воно влилося у Південне товариство.

Влітку 1825 р. на території Литви і Білорусії виникла таємна організація «Товариство військових друзів». У ньому нараховувалося до 50 членів (офіцери, студенти, дрібні чиновники). Організаторами і керівниками його були капітан К. Ігельстром і поручник А. Вігелін. Товариство, перебуваючи на стадії організаційного оформлення, ще не мало ні статуту, ні розробленої програми. Проте товариство було безперечно «декабристського» типу і орієнтувалося на військове повстання, з іншими товариствами зв'язків не підтримувало.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т.В. Русское общество и 14 декабря 1825 г. *Отечественная история*. 1993. № 2. С. 13–164.
2. Бокова В.М. Эпоха тайных обществ: Русские общественные объединения первой трети XIX века. Москва : Реалии-Пресс, 2003. 655 с.

3. Гершензон М.О. Славянофилы. *Вопросы философии*. 1997. № 12. С. 68-72.
4. Экштут С.А. В поиске исторической альтернативы: Александр I. Его сподвижники. Декабристы. Москва, 1994.
5. Пантин И.К., Плимак Е.Г., Хорос В.Г. Революционная традиция в России. 1783–1883 гг. Москва, 1986.

Лобасв В. С.

студент II курсу магістратури
історичного факультету

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Трагедія голоду 1932–1933 років залишила величезний шрам як на економічному, так і соціальному розвитку українського народу.

Напевно найбільший удар голод 1932–1933 років наніс саме по демографічному розвитку. Донині історики сперечаються про точну кількість жертв Голодомору. Дані настільки різняться, що в різних істориків вони коливаються від 2.5 млн до майже 10 млн жертв. Так, Степан Сосновий у статті «Правда про голод на Україні в 1932–1933 роках» каже про 7 465 000 людей, що стали жертвами голоду [1], проте ці дані не є точними і базуються лише на статистичних підрахунках автора. Через це Соснового розкритикував Станіслав Кульчицький, вказавши «...формула складних процентів зовсім не придатна для демографічного аналізу...» [2]. Сам же Кульчицький наводить цифру 3–3.5 мільйони людських жертв. Група видатних дослідників голоду 1932–1934 років на чолі з Олегом Воловиною, провівши своє дослідження дійшла висновку, що втрати через смертність для республіки загалом становлять 3,9 млн осіб у 1932–1934 рр. [3]. Історики О.П. Рудницький, та А.Б. Савчук виводять свої дані і вказують, що «...демографічні втрати УСРР у 1932–1934 рр., за нашими розрахунками, становлять 4 млн 518 тис. осіб (в містах – 404 тис., в селах – 4 млн. 114 тис. осіб). Через катастрофічні втрати під час голоду чисельність населення УСРР на початок 1932 р. (32,1 млн осіб) так і не була відновлена до початку Другої світової війни (31,0 млн)...»[4].